

Kiiminkijoki-työpaja 6.2.2023

Yhteenvetoraportti

Maankäyttösektorin ilmastotoimenpiteiden yhteissuunnittelu
Kiiminkijoen valuma-alueella (MATKI) -hanke

1. Johdanto

Luonnonvarakeskuksen, Oulun yliopiston ja Suomen metsäkeskuksen Maankäyttösektorin ilmastotoimenpiteiden yhteissuunnittelu Kiiminkijoen valuma-alueella (MATKI) -hanke järjesti 6.2.2023 Kiiminkijoki-työpajan Oulussa Hotelli Lasaretin Merikoski-salissa.

Vuosina 2022–2024 toteutettavan MATKI-hankkeen päätavoite on suunnitella yhdessä alueen toimijoiden kanssa Kiiminkijoen valuma-alueelle maankäyttösektorin ilmastotoimenpidekokonaisuus, joka on ympäristöllisesti kestävä, sosiaalisesti oikeudenmukainen ja taloudellisesti toteuttamiskelpoinen. Toimenpiteistä tehdään vuoteen 2035 ulottuva tiekartta, joka määrittää toimenpiteiden toteuttajan ja aikataulun. Hanke on rahoitettu Maa- ja metsätalousministeriön Hiilestä kiinni -tutkimus- ja innovaatio-ohjelmasta.

Työpajassa visioitiin valuma-alueen toivottua tulevaisuutta yhdessä alueen toimijoiden kanssa. Työpajaan kokoontui yhteensä noin 30 toimijaa valtion- ja aluehallinnosta, etujärjestöistä, alueen kunnista, metsänhoito- ja paikallisyhdistyksistä, yrityksistä ja tutkimusorganisaatioista.

Työpajassa osallistujat

- Pohtivat Kiiminkijoen valuma-alueen toivottua tulevaisuutta (raportin osio 3)
- Hahmottivat millä toimenpiteillä voidaan päästä toivottuun tulevaisuuteen (osio 4)
- Keskustelivat mitä asioita tulee huomioida toimenpiteitä arvioitaessa (osio 5)

Ennen varsinaisia työpajaosioita hankkeen työntekijät alustivat aiheeseen (osio 2).

2. Alustukset

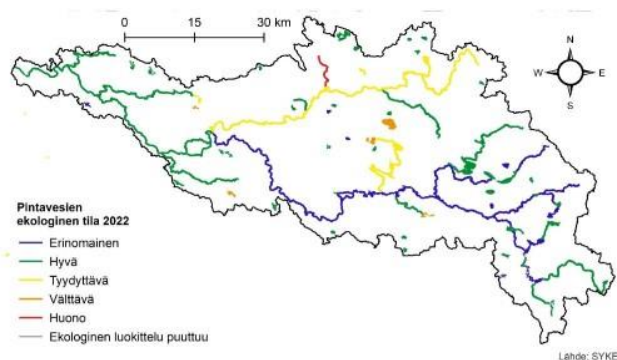
Alustuksena aiheeseen MATKI projektiryhmän tutkijat kertoivat hankkeessa vuoden 2022 aikana tehdystä työstä ja koostetusta tausta-aineistosta.

Aleksi Räsänen (Luke) esitteli hankkeen ja kertoi Kiiminkijoen valuma-alueen nykytilasta. Hän kertoi muun muassa alueen vedenlaadusta (Kuva 1) ja maankäytöstä (Kuva 2) sekä keskeisistä muutosajureista, joihin lukeutuvat muun muassa Suomen ja EU:n ilmasto- ja luonnonsuojelutavoitteet.

Ville Koukkari (Metsäkeskus) kertoi hankkeen työpaketista 2, jossa pilotoidaan osavaluma-alueen luonnonhoitotoimenpiteiden suunnittelua Nuorittajoella (Kuva 3).

Olli Haanpää (Oulun yliopisto) kertoi vuoden 2022 aikana tehdyn yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen (kyselyt, haastattelut, osallistuva havainnointi, yhteissuunnittelu- ja keskustelutilaisuudet) alustavista tuloksista (Kuva 4).

Vedenlaatu Kiiminkijoen valuma-alueella

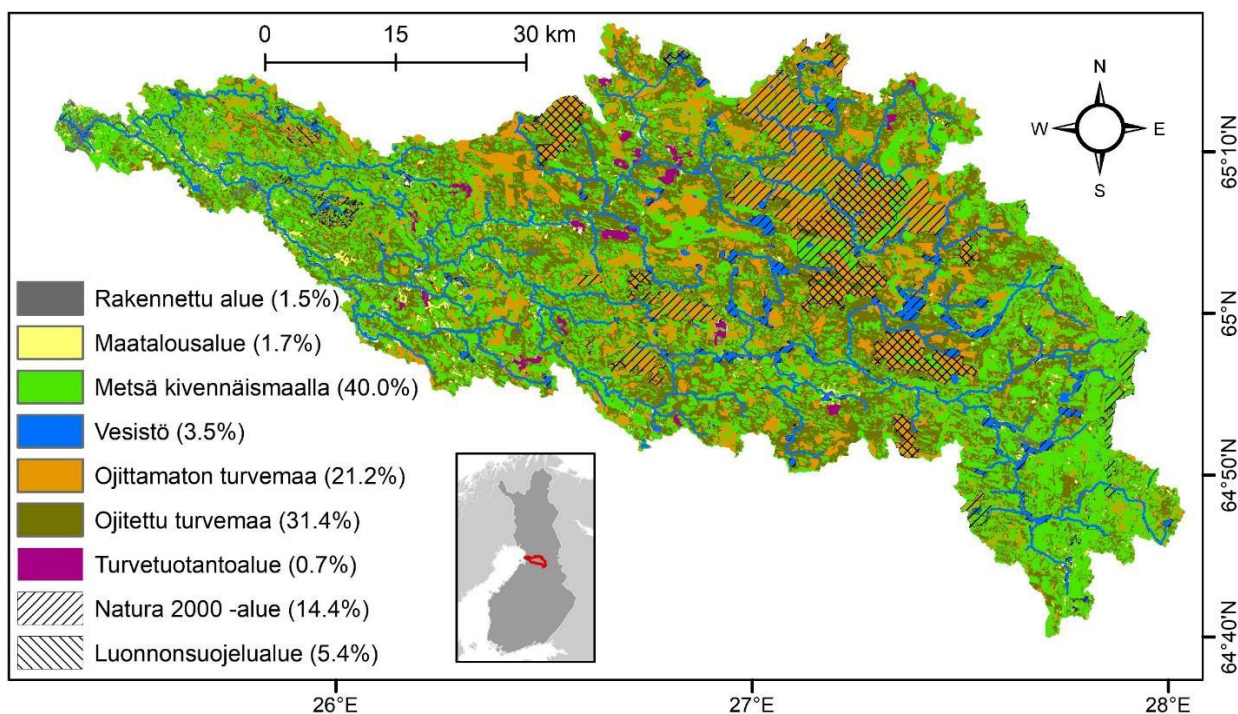

Lähde: Hannu Marttila, Oulun yliopisto

Luke © LUONNONVARAKESKUS

27.3.2023 | 3

Kuva 1. Aleksi Räsänen esittelemä kalvo Kiiminkijoen valuma-alueen vedenlaadusta.

Kuva 2. Kiiminkijoen 3824 km² valuma-alueen maankäyttö. Aineistolähteet: Suomen ympäristökeskus ja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus.

Metsäkeskus

Nuorittajoen valuma-alue Syväoja

MAANKÄYTTÖSEKTORIN
ILMASTORATKAISUT

- Syväojan valuma-alue on noin 1500 ha.
- Kesällä 2022 Nuorittajoen valuma-alueella tehtyjen maastokäyntien perusteella Syväojassa on silmämääräisesti heikoin veden laatu Nuorittajokeen laskevista puroista.
- Kesällä aliveden aikaanakin Syväojassa virtaa maa-ainesten samentama kuravesi.
- Luonnontilainen uoma on aikanaan metsäojitusten yhteydessä perattu ja turvekerroksen alta on paljastunut hienojakoinen maaaines, jota huuhtoutuu virran mukana alapuoliseen Nuorittajokeen.
 - Lisäkuormitusta tulee Varpa- ja Hoikkasuon turvetuotantoalueilta.
- Tavoitteena saada virtausta hidastumaan ja kiintoaines laskeutumaan syvänteisiin jolloin kuormitus vähenee.
- Syväojan vedet johdetaan luonnontilaiselle Syväojansuolle joka toimii pintavaluntakenttänä.
- Kolmas rakenne tulee edellisestä noin 1 km alavirtaan. Kohteeseen rakennetaan padottava pohjapato, jonka yläpuolelle muodostuu laskeutusallas.
- Hanke on suunniteltu valmiiksi jase menee hankehakuun toukokuussa 2023.

Kuva 3. Ville Koukkarin esittelemä kalvo Syväojalle suunnitelluista vesiensuojelurakenteista.

Alustavia tuloksia - yhteissuunnittelu

MAANKÄYTTÖSEKTORIN
ILMASTORATKAISUT

- Kiiminkijoen valuma-alueella on laajasti jaettu tahtotila vesien tilan parantamiseksi.
- Paikallista aktiivisuutta sekä tietoa löytyy monipuolisesti monin paikoin
 - Paikalliset yhdistykset tekevät vesistökuunnostuksia sekä kalastonhoitoa.
 - Koko valuma-alueen suhteen toimii erityisesti Kiiminkijoki Ry ja kalatalousalue.
- Kiiminkijoki ja jokilaakso koetaan arvokkaaksi monin eri tavoin
 - Paikallidentiteetti ja kulttuuri
 - Luonto ja virkistysarvot
 - Taloudellinen potentiaali ja uudet elinkeinot
 - Alueen arvostuksen ja tunnettavuuden edistäminen voisi edesauttaa muitakin tavoitteita.
- Havainto vesien laadun historiallisesta heikkenemisestä metsäojitusten ja turvetuotannon vuoksi on laajasti jaettu
 - Erityisesti Nuorittajoen haarasta alaspäin
 - Monin paikoin tilanne vähän parantunut mutta tekemistä on paljon
- Hiilensidonta itse tarkoituksena ei herätä toistaiseksi innostusta muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Muut tavoitteet ovat mielekkäämpiä.
 - Ajankohtainen keskustelu ennallistamisesta, hiilensidonnasta jne. on kaikkea muuta kuin selkeää ja yksituumaista.
- Hyvin suunnitellut toimenpiteet vaikuttavat saavan tukea
 - Yksityiset metsänomistajat eivät helposti osallistu ilman selkeitä ja laadukkaita suunnitelmia/rakenteita.
 - Tarvitaan konkretia ja selvästi mitattavissa olevaa vaikuttavuutta. Toiminnan tulosten on oltava todennettavissa.
 - Toimenpiteiden seuraukset metsänhoidolle huolettavat.
- Yhteistyön kehittäminen ja "verkostotyö" nähdään yleisesti tärkeänä tavoitteena ja edellytyksenä muutosten eteenpäin saattamiseksi
 - Paikallisen aktiivisuuden merkitys on tärkeä, mutta tarvitaan laajempaa yhteistyötä, institutionaalista tukea ja resursseja.
 - Vapaaehtoisvoimin voidaan tehdä vain tiettyynajaan asti.
 - Viranomaistoiminta, lupamenettelyt, valvonta ja byrokratia.
- Valuma-alueitasoinen suunnittelu vaatii koordinoitua.
 - Tarvitaan luotettava taho joka voi koota yhteen koko valuma-alueen, tai osavalmualueen toimijat yhteistyöhön.
 - Oulu kaupungin rooli on välillä koettu hankalaksi Kiiminkijoen alueella. Monet toivovat kaupungilta aktiivisempaa roolia sekä parempaa yhteistyövalmiutta. Kaupungin myötävaikutuksella saataisiin tehokkaasti kestäviä muutoksia edistettyä.

Kuva 4. Olli Haanpään esittelemä kalvo yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen alustavista tuloksista.

3. Tulevaisuuden visiot

Kiiminkijoen valuma-alueen tulevaisuutta hahmoteltiin kolmessa pienryhmässä. Ryhmäkeskustelujen jälkeen osallistujat pääsivät kommentoimaan muiden ryhmien visioita. Osio aloitettiin pyytämällä osallistujia vastaamaan kysymykseen: Miten kuvaisit unelmaa Kiiminkijoen valuma-alueesta vuonna 2050?

Tämän jälkeen nousseita ajatuksia syvennettiin pienryhmissä keskustelemalla ja pohtimalla tulevaisuutta neljästä eri näkökulmasta: ympäristö, kulttuuri, talous ja hallinto. Lisäksi he piirsivät kartalle tulevaisuuden kannalta kriittisiä alueita (Kuva 5). Käsiteltyjä kysymyksiä olivat muun muassa

- Millainen joen kunto on?
- Millainen Kiiminkijoki-laakson maankäyttö on?
- Miten ilmastomuutoksen hillintä ja sopeutuminen tulee huomioida?
- Millainen on alueen elinkeinorakenne?
- Mistä alueen arvo koostuu?

Visioissa korostui etenkin

- Vedenlaadun parantaminen
- Matkailu- ja virkistystoiminnan kehittäminen (kalastus, melonta, luontomatkailu)
- Soiden uusi arvostus
- Elävä kulttuuri ja uudet elinkeinot
- Valuma-alueen yhteistyö sekä paikallinen päätöksenteko ja toimenpiteet

Osallistujat korostivat visioissaan tarkemmin muun muassa seuraavia asioita:

- Vedenlaadun parantuminen melkein luonnontilaisen rakentamattoman joen tasolle.
- Valuma-alueen vesistökuormitus on saatu kuriin.
- Kaikkien sidosryhmien osallistuminen veden laadun parantamiseen.
- Vahvat ja vakaat vaelluskalakannat. Lohi ja taimen lisääntyvät luontaisesti.
- Kiiminkijoki on Oulun alueen paras kalastuskohde ja kalastusmatkailun kärkikohde koko mitaltaan mereltä latvoille saakka.

- Jokivarren ihmiset, matkailijat ja virkistyskäyttäjät nauttivat luonnosta monipuolisesti jokaisena vuodenaikana.
- Matkailun kehittäminen: Olvassuo-Kuussuo on kansallispuistotasoinen kokonaisuus ja säilyy sellaisena parantaen matkailun ja retkeilyn edellytyksiä sekä suoluonnon tilaa. Kahden kansallispuiston kunta Utajärvi.
- Elävää maaseutua, jossa ihmiset ja elinkeinot menestyvät luontoa kunnioittaen.
- Luonto monimuotoisemmaksi joessa ja ympäröivällä alueella.
- Kaiken ihmistoiminnan lähtökohta on luonnon kunnioitus: Aasukkaat ja maanomistajat kokevat joen omaksi ympäristökseen, eivät vain resurssivarastoksi.
- Tulevaisuuden elinkeinorakenteessa metsätalous on edelleen kärjessä. Kehitetään uusia pitkälle jalostettuja tuotteita. Hallitus luo taloudellisia kannustimia kestävyysparantamiseksi.

Kuva 5. Merkintöjä kartalla.

4. Muutostarpeet

Lounastauon jälkeen keskustelua pöytäryhmissä jatkettiin pohtimalla kysymystä: Mitä valuma-alueella tulee tapahtua, jotta toivottu tulevaisuus saavutetaan? Lisäksi osallistujat miettivät vastauksia muun muassa seuraaviin alakysymyksiin:

- Ketkä ovat tästä vastuussa?
- Mitkä asiat estävät toivotun tulevaisuuden saavuttamista?
- Miten nämä esteet ylitetään?
- Mitä tiedontarpeita alueen toimijoilla on?
- Miten tieto saavuttaa toimijat
- Millainen on kansalaisten osallistuminen tiedontuotantoon?

Keskustelua jatkettiin samoista teemoista (ympäristö, kulttuuri, talous, hallinta) kuin visio-osiossa. Päällimmäisiksi muutostarpeiksi osoittautuivat

- Vesistökuormituksen kuriin saaminen
 - o Turvetuotantoalueiden jälkikäytön ratkaiseminen välittömästi
 - o Metsätalouden vesiensuojelutoimien tehostaminen (mm. ojitusjärjestelyt)
- Valuma-alueen toimien suunnittelu ja koordinointi kokonaisuutena
- Toimenpiteiden rahoitusjärjestelyjen kehittäminen ja tukitoimet
- Tiedon jalkauttaminen ja tiedontarpeisiin vastaaminen
- Muutokset arvoissa ja asenteissa

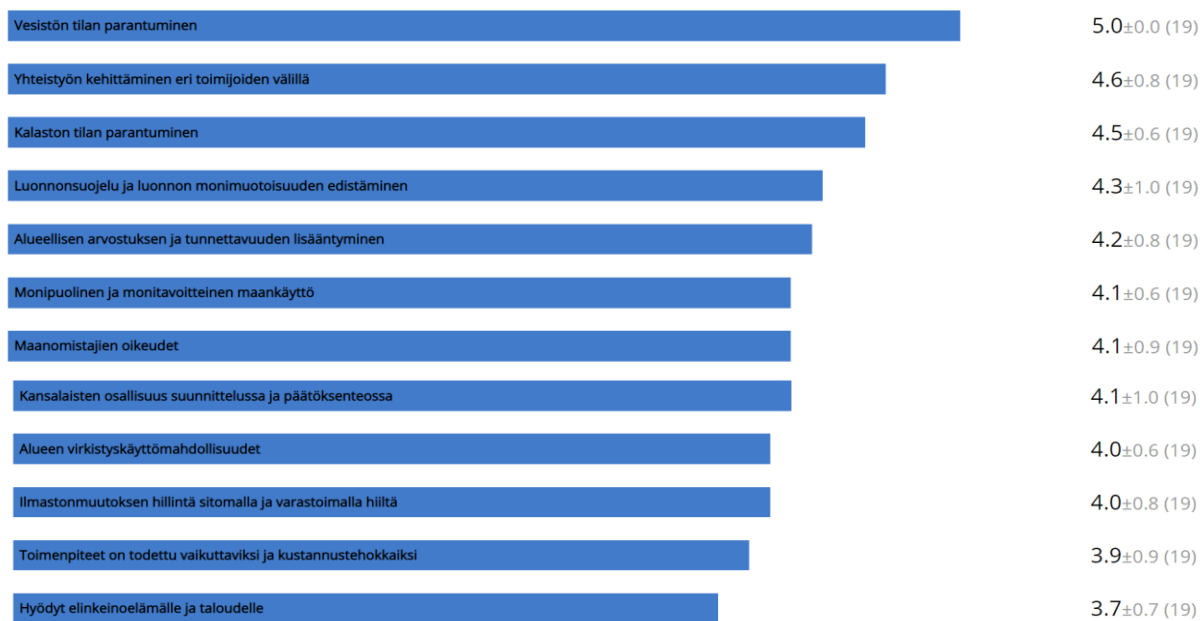
Tarkemmin osallistujat nostivat esiin muun muassa seuraavia muutostarpeita:

- Metsäojitusten vesiensuojelutason tulee nousta nykyisestä. Vesiä tulee palauttaa soille. Vastuussa ovat metsänomistajat sekä metsätalouden toimijat.
- Luonnon monimuotoisuuden ja vesiensuojelun kaikki rahoituslähteet pitäisi ottaa käyttöön. Vastuussa ovat maankäytön toimijat, maanomistajat ja rahoittajat, viranomaiset ja neuvontaa tekevät organisaatiot, sekä vesialueiden omistajat.
- Olvassuon ja Kuusisuon kokonaisuuden turvaaminen. Vastuussa Metsähallitus ja kunnat.
- Tiedontarpeisiin tulee vastata tutkimuksella. Tieto pitää myös viedä paremmin käytäntöön.

- Kehitystä estää vanhentuneet asenteet, jotka ovat olleet läsnä esimerkiksi aikaisempien vuosikymmenten metsätaloustutuksessa. Asennemuutoksesta ovat vastuussa kaikki.
- Metsänhoidon sertifikaattien (FSC ja PEFC) kriteerit käyttöön etenkin turvemailla. Vastuussa metsänomistajat ja toimijat sekä neuvontaorganisaatiot.
- Valuma-alue on laaja. Tarvitaan yhteinen toimintamalli ja organisoitumista. Monet toimenpiteet ja asiat on paljon helpompi suunnitella osavaluma-alueilla, mutta tarvitaan suunnittelua koko valuma-alueen mittakaavassa. Toimien tulee sopia yhteen.

5. Toimenpiteiden arviointi

Lopun yhteiskeskustelussa osallistujat pohtivat, miten tärkeitä eri tavoitteet ovat Kiiminkijoen ja valuma-alueen maankäytön kehittämisessä. Tärkeimmiksi tavoitteiksi nousivat vesistön tila, yhteistyö ja kalaston tila (Kuva 6).

Kuva 6. Osallistujien vastaukset kysymykseen: ”Miten tärkeitä seuraavat tavoitteet ovat Kiiminkijoen ja valuma-alueen maankäytön kehittämisessä?”. Vastaukset annettiin asteikolla 1–5, jossa 1 tarkoitti ”ei yhtään tärkeää”, 5 tarkoitti ”erittäin tärkeää”.

6. Työpajan yhteenveto ja palaute

Työpaja päätettiin vastaamalla kyselyyn tilaisuuden onnistumisesta. Palautteen perusteella työpaja onnistui kiitettävästi 4/5 arviointiasteikolla 1 heikko – 5 erinomainen. Tarkemmin työpaja arvioitiin seuraavasti:

- Työpajasta oli hyötyä Kiiminkijoen valuma-alueen kehittämisessä: $4,4 \pm 0,7$
- Työpaja vastasi odotuksiani: $4,3 \pm 0,6$
- Sain päivän aikana uutta tietoa: $3,9 \pm 0,7$
- Työpajasta oli hyötyä työni kannalta: $3,9 \pm 0,8$

Osallistujat antoivat muun muassa seuraavat vapaamuotoiset palautteet

- Kiiminkijoen vesialueen sekä maa- ja metsänomistajien tahtotila olisi tärkeä saada esille ja hankkeen hyödyksi
- Monipuolinen joukko paikalla ja asiallista keskustelua. Toivottavasti asiat konkretisoituvat hankkeen jälkeen.
- Tarvitaan tietoa ja yhteistyötä.
- Hyvä esimerkki miten monipuolista ja käytännönläheistä ja ratkaisukeskeistä tietoa ja ajatuksia saadaan monialaisista eri näkökulmia edustavista tahoista, kun tavoite on kaikilla sama. Valtavasti hyödyllistä tietoa. Kiitokset.

7. Johtopäätökset

MATKI-hankkeen työ on kesken, mutta työpaja ja sitä edeltävä työ ovat tuoneet arvokasta materiaalia valuma-alueen tiekarttatyötä varten. Työpajan ja aiemman MATKI-hankkeessa tehdyn perusteella on vedettävissä seuraavat johtopäätökset

- Maankäyttösektorin ilmastotoimenpiteet ovat vaikeasti hahmottuva kokonaisuus. Ilmastotoimet eivät siksi herätä laajaa innostusta alueen toimijoissa ensisijaisena tavoitteena. Tämä johtunee polarisoituneesta julkisesta keskustelusta, ristiriitaisista näkökulmista asiaa kohtaan ja hankalaksi koetuista abstrakteista käsitteistä, kuten hiilinielu ja -varasto.
- Paikallisille tärkein tavoite on vedenlaadun paraneminen ja vaelluskalojen paluu jokuomaan sekä alueen arvostuksen kohentuminen.
- Valuma-aluekoordinaatio olisi erittäin tarpeellista. Kuitenkin sopivan koordinaattoritahon löytäminen on hankalaa. Ongelmana on myös iso valuma-alue. Suunnittelu olisi helppoa pienemmillä alueilla mutta osavaluma-alueiden toimet pitäisi kuitenkin koordinoida koko valuma-alueen laajuisesti.
- Valuma-alueen muutokseen ei riitä vain teknisten maankäyttötoimenpiteiden toteuttaminen. Tarvitaan jaettua tahtotilaa, yhteistyörakenteita ja uudistuneita ajatusmalleja tukemaan muutosta.
- Yhteistyö maanomistajien kesken on koettu hankalana asiana. Kaikkien tärkeiden maanomistajien, metsäalan toimijoiden ja neuvontaorganisaatioiden tavoittaminen ja motivoiminen muutoksiin on tärkeää.